

УДК: 334.021

DOI: 10.18524/2413-9998/2020.1(44).198360

В. І. Борщ,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту та інновацій

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна,

e-mail: viktoriyaborshch@gmail.com

РИНОК ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

В дослідженні проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку ринку охорони здоров'я України. Були охарактеризовані його основні властивості. Досліджено стан державного та приватного секторів ринку охорони здоров'я. Особливе місце в приватному секторі займає ринок медичного туризму, який має позитивні тренди розвитку, як в Україні, так і в світі.

Проаналізовано динаміку витрат домогосподарств України на охорону здоров'я. Досліджено динаміку кількості закладів охорони здоров'я та чисельності медичного персоналу, яка характеризується від'ємною динамікою, що свідчить про загальні негативні процеси в межах цього ринку.

В статті також було досліджено національний ринок медичного обладнання та техніки, який характеризується значною часткою імпоротної техніки, що свідчить про нерозвиненість національного виробництва цього напрямку діяльності.

Ключові слова: ринок охорони здоров'я України; ринок медичного обладнання та техніки України; ринок медичного туризму; державний та приватний сектори охорони здоров'я; медичний персонал; витрати на охорону здоров'я.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах сучасного розвитку України особливої уваги заслуговують процеси реформування галузі охорони здоров'я, як такої яка є базою для формування людського капіталу країни. Отже, дослідження ринку охорони здоров'я України в цих умовах є базою для прийняття управлінських рішень щодо подальших процесів реформування галузі за рахунок запровадження управлінських технологій та інструментів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз ринку охорони здоров'я не є дослідженим в наукових роботах національних науковців. Оскільки увага до цієї проблематики більше приділя-

ється медичною спільнотою, яка зосереджується на дослідженні медичної проблематики розвитку ринку (медичні технології, протоколи тощо), а науковці управлінського та економічного спрямування не приділяють належної уваги проблемі розвитку цього ринку.

Постановка завдання. Отже, основною метою дослідження є аналіз сучасного стану розвитку ринку охорони здоров'я України з метою формування подальших економічних та управлінських інструментів регулювання діяльності закладів охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок охорони здоров'я є складним утворенням, що включає ряд взаємопов'язаних ринків, а саме: (1) ринок медичних послуг; (2) фармацевтичний ринок; (3) ринок медичного обладнання; (4) ринок медичних технологій; (5) ринок медичного страхування; (6) ринок праці медичного персоналу; (7) ринок освітніх послуг у галузі охорони здоров'я; (8) ринок новацій у галузі охорони здоров'я.

Частиною цього ринку є також фінансовий ринок як елемент інвестиційного механізму та механізму фінансування (рис. 1).

Рис. 1. Структура ринку охорони здоров'я

Джерело: сформовано автором.

В межах ринку охорони здоров'я також відокремлюють ринок предметів та послуг у галузі санітарії та гігієни, а також ринок нетрадиційної медицини. Проте на думку автора, вони є частиною ринку медичних послуг.

Основними характеристиками ринку охорони здоров'я є:

- 1) високий рівень кваліфікаційних вимог до персоналу галузі;
- 2) високий ступінь бар'єрів та обмежень входу на ринок для поставальників медичної послуги;
- 3) високий рівень державного регулювання діяльності на ринку;
- 4) недосконалість та специфічність конкуренції на ринку;
- 5) централізовані механізми ціноутворення на товари та послуги на ринку;
- 6) різномірність товару на цьому ринку;
- 7) соціальний ефект медичної допомоги, що ускладнює процес ціноутворення, оскільки основним товаром на ринку охорони здоров'я є не стільки продукти медичної праці, скільки здоров'я пацієнта;
- 8) асиметричність інформації на ринку, що впливає на якість медичної послуги;
- 9) можливість медичного персоналу впливати на кон'юнктуру ринку: лікар одночасно формує попит і пропозиції медичних послуг, оскільки він ставить діагноз, а, отже, визначає попит пацієнта на конкретну послугу і сам же готовий задовольнити цей попит;
- 10) високий рівень мінливості кон'юнктури ринку, оскільки відбувається процес співставлення процесів надання і споживання медичних послуг в часі і просторі, а це обумовлює залежність стану ринку від попиту на медичні послуги, що склався на даний момент;
- 11) недостатня визначеність та нечіткість зв'язків між витратами праці працівників галузі та їх кінцевими результатами, внаслідок чого діяльність медичного персоналу має яскраво виражений соціальний характер, яка в той же час не підлягає точній кількісній оцінці;
- 12) наявність зовнішніх чинників (екстерналій) у процесі надання медичної послуги: послуга впливає не тільки на споживачів,

а й на інших осіб (наприклад, у зв'язку з розвитком санаторно-курортного лікування виникає доступ до цілющих джерел, розвивається інфраструктура населеного пункту, формуються нові робочі місця, розвивається туристична сфера та сфера гостинності. Іншою ілюстрацією є проведення профілактичних щеплень, що поліпшує загальну епідемічну ситуацію країни та регіону) [2; 6].

Ринок охорони здоров'я України займає значну частку в структурі економіки, незважаючи на законодавчо задекларований принцип безоплатності медичної допомоги. Так, за даними Державної служби статистики, витрати на медичну галузь складають 4 % від загальних витрат українських домогосподарств [4] (рис. 1).

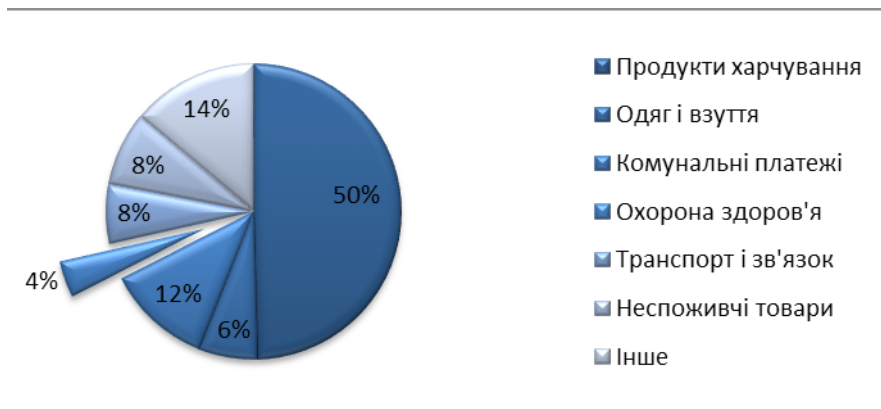

Рис. 1. Загальні витрати українських домогосподарств, за даними Державної служби статистики України

Джерело: сформовано автором на основі [4].

У структурі витрат на охорону здоров'я переважають: витрати на придбання медичних товарів, фармацевтичних та парафармацевтичних препаратів (наприклад, витратні матеріали тощо).

Державний сектор охорони здоров'я. Незважаючи на те, що, згідно з дослідженнями Світового Банку, щорічно в Україні підвищуються обсяги фінансування державної медицини, проте цей

процес значно не позначається на поліпшенні загального стану галузі. Негативною ознакою також є те, що з 2009 року пряма оплата та співоплата населенням медичних послуг в Україні становить більше 40 % при низькому рівні достатку населення. Жителі великих міст платять на 3-6 % більше, ніж населення малих сіл і містечок, за послуги охорони здоров'я.

Згідно з дослідженням The Legatum Institute, Україна в 2018 році перебувала на 135 місці з 148 можливих за рівнем процвітання в сфері охорони здоров'я.

Щорічно до закладів охорони здоров'я, державної форми власності, звертається близько 18 млн. пацієнтів, при цьому, за даними експертів, 93 % з цих звернень самостійно виплачують вартість лікування.

За кількістю прикріпленого до державних амбулаторно-поліклінічних закладів населення лідерство утримують регіони – Дніпропетровська, Львівська та Харківська області, а також м. Київ.

На високий рівень звернень до державних закладів впливає, в першу чергу, фінансовий фактор, а також фізична доступність приватних клінік – вони розташовані в великих містах (крім стоматологічних кабінетів, які є більш поширеним видом приватної медичної практики і охоплюють навіть невеликі населені пункти). У приватні клініки, як правило, звертаються жителі мегаполісів – Києва, Одеси, Львова, Дніпра тощо.

Державна система охорони здоров'я України відчуває постійний дефіцит фінансових коштів, що впливає на нестачу медичного персоналу, завантаження лікарів, наявність необхідного обладнання тощо.

Така ситуація успішно доповнюється зростаючим приватним сектором. Незадовільна якість медичних послуг, що надаються державними закладами охорони здоров'я, є головною причиною розвитку приватної медицини в Україні. Основна відмінність приватних клінік від державних складається в наявності сучасного діагностичного та лікувального обладнання, яке забезпечує високий рівень продуктивності.

Обсяг ринку медичних послуг зростає за рахунок появи нових закладів охорони здоров'я приватної форми власності, а також зростання цін на медичні послуги. На сьогоднішній момент

складно дати точні статистичні дані про фінансовий обсяг досліджуваного ринку через наявність тіньових механізмів оплати послуг як в державному, так і в приватному секторі.

Обсяг ринку медичних послуг представлено на рис. 2.

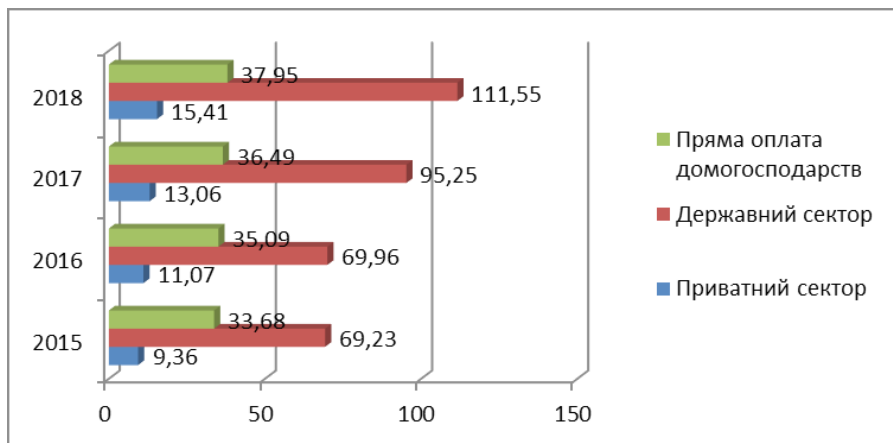

Рис. 2. Обсяги ринку медичних послуг в період з 2015 по 2018 рр., млрд. грн.

Джерело: сформовано автором за даними [4].

Динаміка витрат на охорону здоров'я домашніх господарств та сектору державного управління представлена у табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка витрат на охорону здоров'я в Україні в період з 2010 по 2018 рр.

Показник / Рік	Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств			Кінцеві споживчі витрати сектору загального державного управління		
	Загальні, млн. грн.	На охорону здоров'я, млн. грн.	Частка витрат на ОЗ в загальних витратах, %	Загальні, млн. грн.	На охорону здоров'я, млн. грн.	Частка витрат на ОЗ в загальних витратах, %
2010	680164	30773	4,5	209 264	43 686	20,9
2011	858905	41038	4,8	225 707	46 374	20,5
2012	950212	43926	4,6	261 967	56 182	21,4
2013	1 047 096	48 991	4,7	272 271	59 876	22,0
2014	1 120 876	54 957	4,9	296 210	59 741	20,2
2015	1331526	74664	5,6	376 315	69 234	18,4
2016	1569702	87114	5,6	443 727	69 959	15,8
2017	1 977 640	109 167	5,5	616 621	95 246	15,4
2018	2 431 014	135 480	5,6	738 916	111 552	15,1

Джерело: розраховано за даними [4].

Аналіз табл. 2.* показує, що з кожним роком в Україні витрати на охорону здоров'я з сектору загального державного управління зменшуються (в 2010 р. вони становили 20,9 %, а в 2018 р. – 15,1 % від загального обсягу витрат), на відміну від витрат домогосподарств, де вони збільшуються: в 2010 р. витрати становили 4,5 %, а в 2018 р. – 5,6 % від загального обсягу витрат.

Динаміка витрат на охорону здоров'я за фінансуючи ми організаціями представлена у табл. 3.

Таблиця 3

Витрати на охорону здоров'я за організаціями, що фінансують, у період 2003-2017 рр.

Фінансуючі організації / Рік	2003 рік		2005 рік		2010 рік		2015 рік		2016 рік		2017 рік	
	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%
Уряд	10 807,6	58,04	16 827,0	59,27	47 864,2	56,48	75 826,7	48,85	81 656,5	44,97	111 063,0	49,64
Територіальний Уряд	10 758,7	57,78	16 758,2	59,03	47 633,4	56,21	75 502,6	48,64	81 283,4	44,76	110 605,3	49,44
Центральний Уряд	3 380,7	18,15	4 973,8	17,52	11 702,8	13,81	15 953,0	10,28	18 261,6	10,06	25 163,5	11,25
Муніципальний Уряд	7 378,0	39,62	11 784,4	41,51	35 930,5	42,40	59 549,6	38,36	63 021,8	34,70	85 441,8	38,19
Фонди соціального страхування	48,9	0,26	68,8	0,24	230,9	0,27	324,1	0,21	373,1	0,21	457,7	0,20
Приватний сектор	7 728,6	41,50	11 472,4	40,41	36 658,8	43,26	78 822,0	50,78	98 624,2	54,31	110 651,8	49,46
Інше приватне добровільне страхування	16,6	0,09	191,9	0,68	741,5	0,87	1 398,5	0,90	1 567,9	0,86	1 950,6	0,87
Витрати домогосподарств	7 174,5	38,53	10 611,0	37,38	34 234,7	40,40	75 711,1	48,78	94 951,3	52,29	106 154,5	47,45
Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	5,6	0,03	3,0	0,01	15,0	0,02	17,8	0,01	20,2	0,01	26,1	0,01
Приватні фірми та корпорації	503,2	2,70	628,1	2,21	1 584,3	1,87	1 589,9	1,02	1 976,0	1,09	2 520,6	1,13
Лікарняні каси	28,7	0,15	38,4	0,14	83,2	0,10	104,7	0,07	108,8	0,06	0,0	0,00
Весь інший світ	85,4	0,46	91,0	0,32	221,8	0,26	570,8	0,37	1 314,2	0,72	2 011,8	0,90
Загальні витрати	18 621,6	100,00	28 390,4	100,00	84 744,8	100,00	155 219,5	100,00	181 594,9	100,00	223 726,6	100,00

Джерело: [4].

В державному секторі за останні роки зменшилися як кількість лікарняних закладів, так і кількість ліжкомісць. Однак, збільшилася кількість амбулаторно-поліклінічних закладів. Дані щодо динаміки числа закладів охорони здоров'я представлено у табл. 4.

Таблиця 4

Заклади охорони здоров'я України, 1990–2017 рр.

	Кількість лікарняних закладів, ¹ тис.	Кількість лікарняних ліжок ¹		Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів, ¹ тис.	Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів	
		усього, тис.	на 10 000 населення		кількість відвідувань за зміну, тис.	на 10 000 населення
1990	3,9	700	135,5	6,9	895	173,1
1991	3,9	700	135,2	7,0	922	178,0
1992	3,9	689	132,6	7,1	939	180,5
1993	3,9	679	130,9	7,2	952	183,5
1994	3,9	665	129,3	7,2	959	186,4
1995	3,9	639	125,1	7,2	966	189,0
1996	3,7	580	114,6	7,1	960	189,7
1997	3,4	503	100,2	7,1	964	191,9
1998	3,3	483	97,0	7,2	966	193,7
1999	3,3	477	96,5	7,3	973	196,6
2000	3,3	466	95,0	7,4	973	198,4
2001	3,2	466	96,6	7,4	980	203,4
2002	3,1	465	97,3	7,4	980	205,0
2003	3,0	458	96,6	7,6	981	206,8
2004	2,9	451	95,7	7,7	987	209,6
2005	2,9	445	95,2	7,8	990	211,7
2006 ²	2,9	444	95,6	7,9	998	214,8
2007	2,8	440	95,2	8,0	992	214,7
2008	2,9	437	95,1	8,8	987	214,8
2009	2,8	431	94,2	8,8	1000	218,3
2010	2,8	429	94,0	9,0	993	217,7
2011	2,5	412	90,6	8,2	999	219,8
2012	2,4	404	89,1	8,3	1023	225,4
2013	2,2	398	88,0	10,8	1037	229,2
2014 ³	1,8	336	78,5	9,8	912	213,4
2015 ³	1,8	332	78,1	10,0	912	214,2
2016 ³	1,7	315	74,3	10,2	915	215,6
2017 ³	1,7	309	73,1	10,4	923	218,6

¹ На кінець 1990, 1991, ..., 2017 року.

² Дані розрахункові

³ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: [4].

З табл. 4 бачимо, що кількість лікарняних закладів в 2017 році у порівнянні з 1990 р. зменшилась в 2,3 рази (на 2,2 тис. закладів), а на кількість ліжок на 10000 населення цей показник зменшився в 1,9 рази (на 62,4 тис. ліжок на 10000 населення). В свою чергу, число амбулаторно-поліклінічних закладів збільшилась у 1,5 рази (на 3,5 тис.), а планова ємність цих закладів на 10000 населення збільшилась в 1,3 рази (на 45,5 тис. відвідувань на 10000 насе-

лення), що підтверджує процес реформування на первинній ланці надання медичної допомоги.

Найбільша кількість лікарняних ліжок знаходиться в центральних районних лікарнях та міських лікарнях.

Негативна динаміка спостерігається і в кількості медичного персоналу (табл. 5). Частка медичного персоналу з кожним роком знижується, основною причиною чому є виїзд кваліфікованих медичних працівників за кордон через низький рівень заробітних плат та відсутність системи мотивації та стимулювання. Також проблема ускладнюється невідповідністю підготовки медичних фахівців до потреб практичної охорони здоров'я та завдань структурної перебудови цього виду економічної діяльності. Недостатня соціальна захищеність медичних працівників призводять до погіршення якості медичної допомоги з усіма наслідками, що випливають звідси [8].

Таблиця 5

Медичний персонал України, 1990-2017 рр.

	Кількість лікарів усіх спеціальностей		Кількість середнього медичного персоналу	
	усього, тис.	на 10 000 населення	усього, тис.	на 10 000 населення
1990	227	44,0	607	117,5
1991	230	44,4	618	119,4
1992	228	43,8	602	115,8
1993	230	44,4	600	115,7
1994	227	44,1	588	114,2
1995	230	45,1	595	116,5
1996	229	45,2	583	115,0
1997	227	45,1	566	112,7
1998	227	45,5	557	111,7
1999	228	46,0	553	111,9
2000	226	46,2	541	110,3
2001	226	46,8	530	110,1
2002	224	46,9	526	110,0
2003	223	47,1	523	110,3
2004	223	47,4	522	110,9
2005	224	47,9	496	106,2

продовження Таблиці 5

2006²	225	48,4	493	106,1
2007	223	48,3	488	105,5
2008	222 ⁴	48,3	465	101,1
2009	225 ⁴	49,1	467	102,0
2010	225 ⁴	49,3	467	102,4
2011	224 ⁴	49,3	459	101,0
2012	217 ⁴	47,9	441	97,2
2013	217 ⁴	48,0	441	97,4
2014³	186 ⁴	43,5	379	88,6
2015³	186 ⁴	43,7	372	87,3
2016³	187 ⁴	44,0	367	86,5
2017³	186 ⁴	44,1	360	85,4

¹ На кінець 1990, 1991, ..., 2017 року.

² Дані розрахункові.

³ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

⁴ Без урахування лікарів-стоматологів.

Джерело: [4].

Так за даними табл. 5 бачимо, що кількість лікарів усіх спеціальностей зменшилась у 1,2 рази (на 41 тис. в абсолютному вираженні), а кількість середнього медичного персоналу – в 1,4 рази (на 32,1 тис. в абсолютному вираженні).

50 % лікарів України складають лікарі загальної практики (сімейні лікарі), терапевти, хірурги і стоматологи. А серед усього середнього медичного персоналу 74 % в минулому році становили медичні сестри.

Важливою умовою розвитку ринку медичних послуг є зміцнення інноваційного потенціалу системи охорони здоров'я. В Україні в державному секторі охорони здоров'я ситуація з матеріально-технічними ресурсами є складною: застаріла медична техніка та технології. Доводиться констатувати, що національна промисловість не випускає медичну техніку, яка відповідала б світовому рівню за багатьма, особливо високотехнологічними критеріями. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми, з огляду

на зарубіжний досвід, міг би стати розвиток виробництва медичної техніки на підприємствах промислового комплексу України, а також використання нових організаційних форм та інноваційних технологій в межах закладів охорони здоров'я (тобто вони потребують оптимізації та реструктуризації діяльності).

На українському ринку медичного обладнання та техніки переважає імпортна техніка. В Україну завозяться як цілі апарати, так і його частини. Гуманітарна допомога в загальній структурі імпорту займає 5 % в натуральних показниках. Ємність ринку медичного обладнання станом на 2016 рік представлена у табл. 6.

Таблиця 6

Ємність ринку медичного обладнання України в 2016 р.

Показник	млн. грн.	млн. дол.
Виробництво	479,50	18,77
Імпорт	5171,04	202,38
Експорт	305,76	11,97
Усього	5344,78	209,18

Джерело: [5].

Структура експорту вітчизняного медичного обладнання представлена електромедичної апаратурою; апаратурою для дослідження зору; апаратурою, що використовує рентгенівське, альфа-, бета- або гамма-випромінювання; апаратурою для психологічних тестів на визначення здібностей, механотерапії, пристроями ортопедичними, штучними частинами тіла, слуховими апарати, а також, масажною та дихальною апаратурою (рис. 3).

Основними ринками збуту українського медичного обладнання є РФ, Казахстан, Словаччина, Німеччина, Гонконг, Білорусь, Республіка Молдова, Грузія, Туреччина, Індія.

У регіональному розрізі найбільша кількість медичного обладнання та техніки закуповується в м. Києві. Це пояснюється найбільшим в країні ліжковим фондом, який забезпечується наявністю в м. Києві значної кількості закладів охорони здоров'я, як місцевого рівня, так і загальнодержавного, науково-дослідних медичних інститутів тощо.

Рис. 3. Структура експорту вітчизняного медичного обладнання, станом на 2011 р.

Джерело: [3].

Ситуація в інших регіонах неоднорідна. В обласних лікарнях може не бути деяких видів обладнання, яке рідко використовується і вимагає значних фінансових ресурсів на придбання і обслуговування.

Перспективи розвитку ринку медичних послуг і, відповідно, медичного обладнання пов'язані з реформуванням сфери державної медицини, яка займає домінуюче становище в галузі надання медичних послуг населенню. Скорочення тіньового сектора за рахунок прозорої системи оплати послуг, надання більшої самостійності закладам охорони здоров'я у використанні зароблених фінансових коштів і розширення бюджетного фінансування дозволять збільшити обсяг легального ринку.

Позитивно на ринок медичних послуг може вплинути також подолання кризових явищ в економіці країни. Зокрема, підвищення купівельної спроможності населення буде сприяти як задоволенню відкладеного попиту на медичні послуги, так і появи у людей нових потреб в цій галузі.

Ринок медичних послуг України складається з трьох частин: бюджетного фінансування, доплати клієнтів за медичні послуги

і послуг приватної медицини. Як ми бачимо з аналізу, державна складова має тенденцію до скорочення, тоді як приватний сектор поступово збільшує свою частку, хоча й обсяг ринку медичних послуг в доларовому еквіваленті щорічно скорочується через негативної динаміки валютного курсу і залежно від імпортного об'єднання.

Вище зазначені тенденції посилюються. Подальший розвиток ринку буде відбуватися під впливом реформування національної системи охорони здоров'я – зміни механізмів фінансування закладів охорони здоров'я, розвитку медичного страхування, введення приписної системи вибору лікаря тощо. За результатами реформування галузі, з 2020 року припиняється пряме державне фінансування більшості державних і комунальних закладів охорони здоров'я, що призведе до закриття частини з них, особливо розташованих в малонаселених районах та сільській місцевості.

Безкоштовними залишаються деякі медичні послуги, що входять в гарантований пакет, який буде щорічно затверджуватися державою. Решта стануть оплачуваними або за рахунок медичного страхування, або за рахунок пацієнтів (прямі оплати). В такому випадку конкурентоспроможність приватних закладів зросте, тому що бюджетна медицина, на підставі якої створюється нова структура охорони здоров'я, не зможе швидко перебудуватися на надання високоякісних послуг.

Приватний сектор охорони здоров'я. Сьогодні, приватний сектор становить близько 20 % обсягу ринку медичних послуг. Темпи зростання приватних медичних послуг високі: в 2012 р. недержавні клініки займали всього 1 % ринку охорони здоров'я України, в 2016 р. – 10 %, станом на 2019 р. – близько 20 %.

Проте приватний сектор ринку охорони здоров'я України, у порівнянні з іншими країнами, є не достатньо насиченим (в країнах з розвинутою приватною медициною її частка становить не менше 50-60 % в загальному обсязі медичних послуг), хоча й рентабельність діяльності приватних закладів в середньому становить близько 25 %.

Стримуючими факторами розвитку приватного сектору є:

- 1) високі вхідні бар'єри;

- 2) високий рівень початкових інвестицій у відкриття приватного закладу;
- 3) реформування галузі, що може призвести до формування більш прозорого механізму функціонування та фінансування, що в подальшому має призвести до поліпшення якості надання послуг на державному рівні;
- 4) низька купівельна спроможність населення: через зростання цін споживачі змушені переглядати свої витрати шляхом скорочення ресурсів на приватну медицину і переходу на безкоштовні консультації в державних закладах (за даними Державної служби статистики України, в 2018 р. 28,4 % сімей не змогли знайти коштів на придбання необхідних ліків та медичних приладів);
- 5) дефіцит кваліфікованих медичних кадрів в цілому в галузі.

Приватний медицина України налічує близько 50 тис. закладів, включаючи приватну лікарську практику (займає 10 % всього ринку медичних послуг). Вона є найбільш розвиненим за тими медичними спеціалізаціями, де позиції державної медицини найслабші, наприклад, інструментальні та лабораторні дослідження, діагностичні послуги, репродуктивна медицина тощо.

В галузевій структурі приватного сектору поступово збільшується частка лікарень і діагностичних центрів. Так якщо в 2016 році 70 % приватних закладів охорони здоров'я мали штат до 20 співробітників. Це приватні стоматологічні, офтальмологічні кабінети, клініки пластичної хірургії. Решта склали багатопрофільні поліклініки. То з 2017 року спостерігається тенденція до укрупнення медичних клінік і центрів.

Загалом в Україні приватних багатопрофільних клінік близько 60, а великих мереж – лише 10 («Оберіг», «Борис», «Оксфорд Медікал», «Добробут», клініка «Медіком», «Ісіда», «Інто-Сана» тощо).

Тенденція до укрупнення приватної медичної діяльності свідчить про збільшення інвестицій в цю сферу бізнесу. Точками зростання приватної медицини стали міста: Київ, Одеса, Львів.

За оцінками медичних страхових компаній, які склали рейтинг приватних клінік за наступними критеріями: доступність,

вартість, якість, рівень сервісу, ціна/якість, наявність комплексу медичних послуг, лідируючу позицію в даному рейтингу в 2018 р. займає клініка «Добробут», на другому місці – «Medikom», а на третьому – «Борис».

Найменшу частину приватного сектору займають приватні онкологічні клініки, представлені всього трьома центрами, кількість яких за останні два роки не змінювалася.

Галузева структура ринку приватних медичних послуг в Україні представлена на рис. 4.

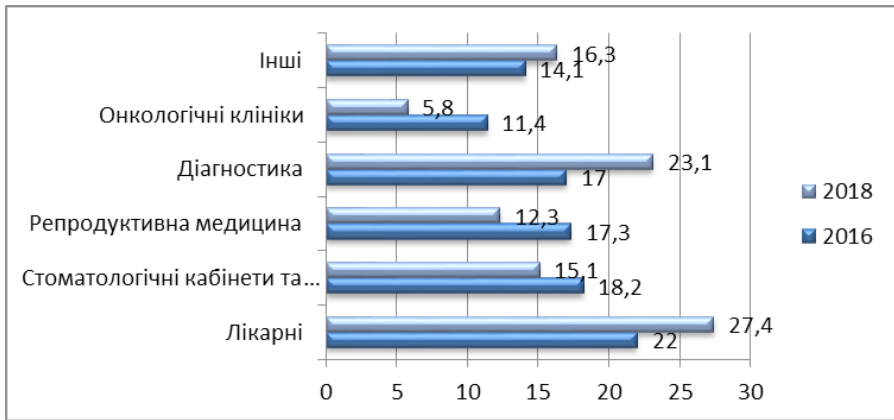

Рис. 4. Галузева структура ринку приватних медичних послуг в Україні в 2016 та 2018 рр., %

Джерело: сформовано за даними [1].

На рис. 4 наведено структурування ринку медичних послуг, за результатами якого найбільшими сегментами в 2018 році є багатопрофільні лікарні та діагностичні центри, а також додаткові медичні послуги, серед яких гінекологія (16 %), хірургія (15,3 %), дерматологія (14,3 %), урологія (9,1 %), онкологія (3,5 %) і гемодіаліз (0,6 %).

Головним джерелом фінансування платних медичних послуг в Україні в 2016-2018 рр. були фізичні особи – близько 80 %, юридичні особи – 12 %, а також страхові компанії – 6 %.

Додатковою діяльністю для багатьох приватних закладів охорони здоров'я є організація лікування за кордоном (медичний ту-

ризм). Для України на сьогоднішній день найбільш поширеними напрямками є: Німеччина, Ізраїль і Туреччина. За направленістю медичної допомоги – це: лікування онкологічних захворювань та трансплантація органів.

Медичний туризм в Україні є фактично поза межами державної політики.

В 2018 р. з метою лікування Україну відвідали майже 65 тис. медичних туристів. Оскільки середній чек на медичні послуги становить близько 2,5 тис. дол. США, прибуток України від медичного туризму в 2018 р. склав близько 162 млн. дол. США. Близько 60 млн. дол. США – додатковий дохід від супутніх послуг (проживання в готелях, харчування, екскурсійні послуги для пацієнтів та членів їхніх родин тощо). При цьому кількість туристів, які відвідали Україну з метою оздоровлення, більше ніж удвічі перевищує показники лікувального туризму. Наприклад, тільки курорт Трускавець за 2018 рік прийняв близько 40 тис. іноземців (з них понад 40 % – із Польщі). Безперечно, витрати тільки на оздоровлення – менші, аніж на лікування. Але якщо врахувати весь прибуток держави від лікувального й оздоровчого туризму, то вийде майже 300 млн. дол. США в 2018 р.

Водночас кількість українців, які обрали діагностику та лікування за кордоном, наразі перевищує відповідні показники в'їзного медичного туризму. А оскільки вартість медичних послуг за кордоном вища, то сальдо за економічними показниками медичного туризму України негативне.

Світовий ринок медичного туризму демонструє щорічний приріст на 15–20 %. Отже, національна система охорони здоров'я має зробити акцент на цьому виді медичної діяльності як перспективної для інвестицій, оскільки національний медичний туризм має значний потенціал росту, особливо за умови об'єднання зусиль учасників ринку і держави [7].

Отже, розширення ринку приватних медичних послуг в Україні могло б бути більш динамічним. Для цього необхідно вдосконалити нормативну базу, що регламентує надання медичних послуг, зокрема, полегшити систему акредитації та легалізації приватних закладів охорони здоров'я, прийняти ряд законів, спрямованих на

розвиток медичного страхування, трансплантології, медичного туризму тощо, полегшити систему взаєморозрахунків страхових компаній і закладів.

Як свідчать результати аналізу, в Україні приватна і державна медицина розвивається різними темпами.

Кваліфікація лікарів, як правило, однакова для обох секторів галузі, адже медичний персонал працює і в приватному, і в державному секторах, а ось технічне забезпечення, обладнання та рівень зарплат медичного персоналу різняться, що і створює таку відмінність. Отже, для приватного сектору характерна позитивна тенденція розвитку зі зростання кількості лікарів-практиків та підвищення їхньої кваліфікаційної категорії з одночасним зменшенням їхнього числа в державній сфері.

Ще одним показником аналізу є якість. Якість медичного обслуговування є одним з визначальних чинників для забезпечення взаємодії з клієнтами. Приватний сектор забезпечує більш ефективно управління закладами охорони здоров'я. На відміну від державних, приватні заклади конкурують один з одним, що призводить до постійного підвищення внутрішньої ефективності та впровадження інновацій.

Висновки та пропозиції. За результатами аналізу ринку медичних послуг можна зробити висновок про сильну залежність його подальшого розвитку від динаміки підвищення рівня наявних доходів наших співвітчизників. Реформування галузі та введення обов'язкового медичного страхування стануть додатковими каталізаторами для збільшення ємності ринку медичних послуг в Україні.

Ринок медичних послуг в Україні тільки зароджується і конкуренція за пацієнта виникає поки на рівні первинної ланки. Обсяг цього ринку незрівнянно менше, ніж ринок послуг на вторинному рівні (спеціалізованої медичної допомоги). Проте якщо з 2020 року стартує реформа і в межах вторинного рівня надання медичної допомоги, то й ринок медичних послуг на цьому рівні стане більш конкурентним та прогресивним.

Отже, сьогодні в Україні стабільно зростає попит на якісні медичні послуги, на сервіс вищого рівня, збільшується запит лікарів

на прозорі й високі зарплати, а самі заклади охорони здоров'я гостро потребують досвідчених управлінців. Це обумовлює необхідність запровадження ефективної системи управління закладами охорони здоров'я у національному масштабі, що є основним перспективним напрямом подальших досліджень автора.

Список використаної літератури

1. Аналіз ринку медичних послуг в Україні: чим дорожче лікування, тим цінніше здоров'я. *ProConsulting. Аналітика ринків. Фінансовий консалтинг* : веб-сайт. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/analiz-rynka-medicinskih-uslug-v-ukraine-chem-dorozhe-lechenie-tem-cennee-zdorove> (дата звернення: 20.01.2020).
2. Баєва О. В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я: навч. посібн. Київ: МАУП, 2007. 328 с. URL: https://pidruchniki.com/1781040937372/meditsina/menedzhment_u_galuzi_ohoroni_zdorovya (дата звернення: 04.01.2020)
3. Герасимчук В. І., Сакова М. О. Аналіз міжнародних ризиків збуту вітчизняного медичного обладнання. *Сучасні проблеми економіки та підприємництва*. 2013. Випуск 12. С. 11-16.
4. *Державна служба статистики України* : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.10.2019).
5. Огляд стану українського ринку медичного обладнання. *Аналітика ринків. Фінансовий консалтинг* : веб-сайт. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/obzor-sostoyaniya-ukrainskogo-rynka-medicinskogo-oborudovaniya> (дата звернення: 22.01.2020).
6. Решетнікова А. В. Економіка і управління в охороні здоров'я. 2017. URL: https://stud.com.ua/88512/meditsina/ekonomika_i_upravlinnya_v_ohoroni_zdorovya (дата звернення: 22.01.2020).
7. Тернова С. Медичний туризм в Україні: можливості vs реальність. *Ваше здоров'я*. 2019. URL: <https://www.vz.kiev.ua/medychnyj-turyzm-v-ukrayini-mozhlyvosti-vs-realist/> (дата звернення: 22.01.2020).
8. Янчак Я. Ефективний розвиток та функціонування ринку медичних послуг в умовах глобалізації та інтеграційних процесів у охороні здоров'я. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2017. № 876. С. 227-235.

Стаття надійшла 23.01.2020 р.

В. І. Борщ,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджмента та інновацій

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

Французький бульвар, 24/26, г. Одеса, 65058, Україна,

e-mail: viktoriyaborshch@gmail.com

РЫНОК ЗДРАВООХРАНЕНИЯ УКРАИНЫ: АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ

В исследовании проанализировано состояние и тенденции развития рынка здравоохранения Украины. Были охарактеризованы его основные свойства. Исследовано состояние государственного и частного секторов рынка здравоохранения. Особое место в частном секторе занимает рынок медицинского туризма, который характеризуется позитивными трендами как в Украине, так и по всему миру.

Проанализирована динамика затрат домохозяйств Украины на здравоохранение. Проанализирована динамика количества учреждений здравоохранения и численности медицинского персонала, которая характеризуется ниспадающей динамикой, что свидетельствует об общих негативных процессах внутри этого рынка.

В статье также было проведено исследование национального рынка медицинского оборудования и техники, который характеризуется значительной долей импортной техники, что свидетельствует о неразвитости национального производства этого направления деятельности.

Ключевые слова: рынок здравоохранения Украины; рынок медицинского оборудования и техники Украины; рынок медицинского туризма; государственный и частный секторы здравоохранения; медицинский персонал; затраты на здравоохранение.

V. I. Borshch,

PhD in Economics, docent,
associate professor
of Economics and Management Department
Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26 Frantsuzkyi bulvar, Odessa, 65058, Ukraine,
e-mail: viktoriyaborshch@gmail.com

HEALTHCARE MARKET IN UKRAINE: THE MODERN CONDITIONS AND TRENDS OF ITS DEVELOPMENT

The state and trends of Ukrainian healthcare market development were analyzed in this research work. Its main characteristics were defined. The conditions of the state and private sectors of healthcare were researched. The market of medical tourism occupies a special place in the private healthcare sector. It is characterized by the positive trends as in Ukraine, as worldwide.

Dynamics of Ukrainian household expenditures for healthcare are analyzed. Dynamics of a number of healthcare facilities and medical staff in Ukraine are researched. They are characterized by drop-down trends, which reveal general negative developments in the market.

In the article the research of the national medical equipment market is provided. It is characterized by a high import content, which reflects underdevelopment of the national production in this field.

Key words: Ukrainian healthcare market; Ukrainian medical equipment market; market of medical tourism state and private sectors of healthcare; medical staff; expenditures for healthcare.

References

1. Analiz rynku medychnykh posluh v Ukraini: chym dorozhche likuvannia, tym tsinnishe zdorovia. [Analysis of the medical services market in Ukraine: the more expensive the treatment, the more valuable the health]. *ProConsulting. Analitika rynkiv. Finansovyi konsal'tynh : veb-sait. – ProConsulting. Market analytics. Financial Consulting: Website*. Retrieved from: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/analiz-rynka-medicinskih-uslug-v-ukraine-chem-dorozhe-lechenie-tem-cennee-zdorove> [in Ukrainian].
2. Baieva, O. V. (2007). Menedzhment u haluzi okhorony zdorovia: navch. posibn. [Healthcare Management: manual]. Kyiv: MAUP. Retrieved from: https://pidruchniki.com/1781040937372/meditsina/menedzhment_u_galuzi_ohoroni_zdorovya [in Ukrainian].
3. Herasymchuk, V. Y. & Sakova, M. O. (2013). Analiz mizhnarodnykh ryzykiv zbutu vitchyznianoho medychnoho obladdannia [Analysis of international risks of selling domestic medical equipment]. *Suchasni problemy ekonomiky ta pidpriiemnytstvo. – Modern problems of economy and entrepreneurship*, Issue 12, pp. 11-16. [in Ukrainian].
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy : veb-sait [State Statistics Service of Ukraine: website]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Ohliad stanu ukrainskoho rynku medychnoho obladdannia [Review of the state of the Ukrainian medical equipment market]. *ProConsulting. Analitika rynkiv. Finansovyi konsal'tynh : veb-sait. – ProConsulting. Market analytics. Financial Consulting: Website*. Retrieved from: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/obzor-sostoyaniya-ukrainskogo-rynka-medicinskogo-oborudovaniya> [in Ukrainian].
6. Reshetnikova, A. V. (2017). Ekonomika i upravlinnia v okhoroni zdorovia [Economics and management in health care]. Retrieved from: https://stud.com.ua/88512/meditsina/ekonomika_i_upravlinnya_v_ohoroni_zdorovya [in Ukrainian].
7. Ternova, S. (2019). Medychnyi turyzm v Ukraini: mozhlyvosti vs realnist [Medical tourism in Ukraine: opportunities vs reality]. *Vashe zdorovia. – Your health*. Retrieved from: <https://www.vz.kiev.ua/medychnyj-turyzm-v-ukrayini-mozhlyvosti-vs-realnist/> [in Ukrainian].
8. Yanchak, Ya. (2017). Efektyvnyi rozvytok ta funktsionuvannia rynku medychnykh posluh v umovakh hlobalizatsii ta intehratsiinykh protsesiv u okhoroni zdorovia [Effective development and functioning of the healthcare market in the context of globalization and integration processes in health care]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Serii: Yurydychni nauky. – Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Law*, № 876, Pp. 227-235. [in Ukrainian].